

SZENTMIKLÓSSY ALAJOS BÖKVERSEK CIMŰ MUNKÁJA.

A nyelvújítási szótár: *bökvers* adata hívta fel figyelmemet e kis füzetkére, mely a legújabb időkig mint lappangó mű szerepelt,¹ az irodalomban is csak Bajzánál fordul elő első polémiájában, részletes tartalma mind a napig ismertetve nincs. Abban a föltevésben, hogy Bajza első vitájának kérdéséhez e füzet esetleg adalékokkal szolgálhat, végére akartam járni, hogy vajjon nem lehetne-e mégis előkeríteni. Kérdést intéztem Tömörkény István úrhoz, a szegedi Somogyi-könyvtár igazgatójához, aki a füzetkét használatra az Akadémiába felküldötte. Fogadja hálás köszönetemet.

A kis füzet megírására két tanulmány ösztönözte Szentmiklóssy Alajost u. m. Kölcsey F.: Nemzeti hagyományokja,² és Bajzának az Epigramma theoriája.³ Válaszul 1830-ban egy kis könyv jelent meg: *Bökversek, 'S Eszmék a' magyar nemzeti szín' 's szellem védelmének ügyében egy művész' tévedései 's alaptalan gúnyai ellen Honvárytól. Pesten Fűskúti Landerer Lajosnál.* (50. l. Könyvtári jegye: H. e. 2695.) Címképén két lovas ifjú áll szemben egymással harcra készülöben. Mottója Virág B. következő 4 sora:

A' nap, mikor följön, 's köd emelkedik
Sugári ellen, fényszekerén nevet,
És megszokott útját kijárja:
A' buta pára lehull, 's enyészik.

Beköszöntőnek eléggé energikus szavak, melyek azonban a füzet tartalmával összefüggésbe nem hozhatók. Szentmiklóssy nem annyira Bajzával, mint Kölcseyvel vitázik, aki: «a' ragyogó szépet az egyszerűnek alája rendelte».⁴ Ezzel ellentétben Szentmiklóssy azzal a

¹ Petrik nem említi. Szűcsi J. (Bajza József, (85. l.) nem ismeri.

² Élet és Literatura 1826. I. 15—59. l. Cselkövy álnév alatt.

³ Tud. Gyűjt. 1828. idézve: Összes munkái 10. k.

⁴ Előszó.

fölfedezéssel áll elő, hogy «a magyar szín, a ragyogó szép». E tétellel foglalkozik könyve legnagyobb részében; a továbbiakban a magyar nemzeti jellemről, s végül néhány általános verselési szabályféléről szól.¹ Minden fejtegetése elé egy epigrammát is csatolt (összesen 26), köztük néhány jobbat, melyeket be fogunk mutatni. A ragyogó szép megértésére szolgálnak a következő epigrammák:

Ragyogó szép. (11. l.) Egy művészhez.

Gúnyolod a' ragyogó szépet, melly nemzeti színünk,
'S egyszerű hellenskét annak elébe teszed,
Szép ugyan estvénként az ezüst hold' fénye; de szebb még
A' pompás nap arany lángözönébe ha kél.

A' halálra készülő Zrinyihez. (28. l.)

Halni sietsz, ragyogó köntöst hős öltve magadra:
Élvén fényben, akarsz fényben elesni dücső.

A' koszorú. (49. l.)

Fűz koszorut Mili kényesen illesztgetve virágit,
'S a' mi külön bájolt, most egyesülve igéz:
Művész! természet szétszórt szépségivel úgy tégy,
'S illy koszorut tüntet szép ideáloed él!²

A ragyogó szép tehát, mint a fentebbi példákön kívül ékekben gazdag táncunk, muzsikánk és öltözetünk is igazolja, nekünk magyaroknak nemzeti színünk. De nem szabad összetéveszteni a piperével és oikornyával és a csillogó epithetonok özönletével. (12. és 16. l.) Definiciót is ad (16. l.): «A ragyogó szép külömbféle egybeillesztett színeknek bizonyos fényerőig emeltetésök valamely kép, 's célpont' elevebb, 's hathatósabb kitüntetésére. Ezen kérdéses fény az egybefoglalt színek' concentrált erejéből fejlik — ki, épen ugy, mint a' nap' sugárai, hogy bizonyos focuszban összevonattatván, gyujtó erőt nyernek.» Ennek a szépnek stílusában dolgozni sok ügyességet kíván, mert egyetlen hibásan alkalmazott kép minden «gyönyörélvét» elronthat. A ragyogó szép legfölsőbb neme az, «mellyen bizonyos ünnepiség' bája ömlik-el», mint epikusainknál s Berzsenyinél. (21. l.) Legkiválóbb képviselője Osszián lenne, ha «énekeinek kicsinosítására...

¹ E hármastagozás a Bökversekben nincs meg, könnyebb áttekintés céljából csoportosítom így Sz. igen zavaros gondolatait.

² V. ö. Vörösmarty M. 1822-ből való A koszorú c. hasonló tárgyú költeményét. (Szerk.)

művészi gondot', s ügyeletet fordít vala». (14—15. l.) Ez az Ossziáni hang illik a romantikára hajló magyar költők ajkaira is. (U. o.)

E fejtegetésekből elsősorban nem tudjuk meg mi a ragyogó szép. Általában erről szólóban Sz. teljesen zavaros és érthetetlen. Kitűnik továbbá az is, hogy Kölcsey fentebb idézett tanulmányát vagy nem akarta, vagy nem tudta Sz. megérteni, bár fejtegetéseit kimondottan Kölcsey ellen írta, cáfolatul annak az egyszerűségről és a költői csínról tett megjegyzéseire. Végül a csillogó epithetonokról szólóban Bajzának is felel, aki, Sz. epigrammáiról írva azok nyelvét is bírálja, mely: «mindig egyszínű, mindig epithetonok bővségében csillogó, s az egyszerűségtől mindig bizonyos távolságban áll». (Összes munk.: IV. 65. l.) A Bökverseknek a ragyogó szépről szóló fejtegetéseire gondolhatott Bajza, midőn ismertetésében a következőket írta: «A bíráló azt hiszi, hogy e könyvecskében egy nevezetes problema van megfejtve, az t. i. miként lehessen gondolat nélkül könyvet írni.» (U. o. IV. 85.)

Sok helyütt szól Sz. a nemzeti ízlésről s kapcsolatban vele a nemzeti költésről. Itt is teljesen Kölcsey hatása alatt áll, átvész tőle gondolatokat, melyeket tovább szó. A ragyogó szépről szóló elmélete eredeti ugyan, de homályos és érthetetlen. A nemzeti érzésről írott fejezetekben sok helyes észrevételt találunk. Epigrammái, melyek fejtegetéseit kísérik, sokkal sikerültebb alkotások, mint az előbbieket voltak. Néhányat bemutatunk:

Bilincs. (47. l.)

Láncaiban nézd milly bús a fejedelmi oroszlán,
Haj, bús a' magyar is hogyha bilincsbe vered.

Tengeri kőszál. (31. l.)

Ostromol a' tenger haragos hullámival oh szirt!
Nem rendülve te állsz, égnék emelve tetőd.
Áll fölemelt fővel magyar is, bár üldözi balsora,
Bajnoki lelkét nem tudja letörni soha.

A' magyar hazához. (34. l.)

Szép haza! sas-fiaid' szeretett kegyes anyjok! örökké
Szívök rajtad csügg, érje bu, érje öröm.

Ezekhez az epigrammákhoz fűzi észrevételeit a magyar nemzeti jellemről. Nemzetünk főbb jellemvonásai: «a nyugalom a hévben, mely characterünknek egyik legszebb 's csaknem isteni vonása». (31. l.) Nyíltság-

ban hasonlítunk a régi hellénekhez, emellett azonban a magyar titoktartó, bizalmára ritkán méltat másokat, heves természetű; két esetben van mélység benne, a belátásban és az alázatban a hazával és Istennel szemben, s ez érzés «lantzati» költészetünkben a legtöbb páthosszal nyilatkozik meg. Alapvonása népünknek «hogy a' magyar character az öröm', 's fájdalom elegyedéséből áll». (43. l.) Ezt az utóbbi gondolatot Kölcsy is fejtegeti tanulmányában, s hajlandó föltenni, hogy később a minket ért balesetek folytán fejlett ki. (Összes munk. 1886. III. 31. l.)

Hibánk azonban, hogy költésünkből és művészetünkből a nemzeti érzést ki hagyjuk veszni; pedig a költőnek feladata, hogy alakjait a kor szelleméhez képest, ideális színben tüntesse föl. «Minden nemzet saját színeit dűcsöitgeti; csak mi magyarok látszunk a' hiúság' ezen köz törvénye alól fölmentve lenni. Mi a' szép' világában bizonyos cosmopolitismusra szaggatunk; de ugy ne járjunk, mint a majom, ki minden más állatot utánózni tud, magának azonban semmi charactere nincs.» (24. l.) Saját «architecturánk» sincs, «dicsőségünk egyedül a' huszárköntösből áll, melyet idegen nemzeteknél is csilogni büszkélkedve szemlélhetünk». (25. l.)

A kritikusokhoz is van szava. Itt is Kölcsy említi, de úgy, hogy abból Bajza is értsen :

A' Rózsa. (10. l.)

Kínálkozva hajolsz szép rózsa felém, de mi haszna ?
Durva darázsoktól bokrod elülve vagyon.
Messze röpülj mérges zúgó sereg innen, egyébként
Drága virág nem fog senki szakasztani-le.

«Ezen epigramm a' szerfölött éleskedő criticákat karczolgatja... Műbiráink között kétségkívül Cselkövy az, ki némelly tetemes tévedései mellett is legszebb fénnel ragyog... De ezen műphilosophunk dűcsőségi nimbuszát egynémellyek onnan vélték fölsugárlani, honnan mások egyebet árnyéknál, a' fény' örök kisérőjénél előtűnni nem láttak... Azt hívek tudniillik ezen jámborok, hogy ha a' legjelesebb külföldi, 's honi írókban gáncsokat találhatnak, ha azokat kikeresett cifra phrazisokkal leszóllhatják, azonnal műphilosophokká fognak koszoruztatni. 'S a' dolog valóban már annyira ment, hogy ezen gáncskeresés' viszketege. vagy inkább dűhe, a' legutálatosabb neme a' passióknak szinte módinyavalyává vált. Mi szomoró következéseket szült ez, a' legközelebbi iszonyatos jelenésben fagylal borzanattal láttuk... Nikla' philomélája már elnémítatott. Elnémuljanak a többiek is, a' kik a' legujabb német költői iskola' izlésének hódolni nem akarnak!» (10-11. l.)

Ez az idézet Sz. könyvének legérthetőbb részlete. Figyelemre méltó. mert elvi kérdéseket feszeget, s szembehelyezkedik azzal az iskolával, melynek védői és bajnokai Bajza és Kölcsey, t. i. a Lessing és Herder nyomán keletkezett költői esztétikával. Gondolatait sajnos, itt sem volt képes kellően kifejtteni, úgyhogy zavarosságaért joggal ítélhette meg Bajza kegyetlen szigorral.

A gnómáról is van epigrammja (46. l.):

Eszme.

Flóra' szülötti között illatját hinti szerényen
Rezede. Igy köztünk Eszme, te honni virág.

«Az eszme (gnóma) nálunk magyaroknál épen úgy honos, mint a' franciáknál az epigrammi elmésség, számtalan köz mondásaink, 's példabeszédeink az élő nyelvben . . , állításunkat csalhatatlanul igazolják.»

Legeredetibb ötlete azonban kétségkívül azaz epigrammája, melynek csak címe van: *A' nimbusz koszoru*: utána két kipontozott sor. Magyarázatul megjegyzi: «Néha semmit sem mondva többet szólunk, mintha sokat beszélénk.» (40. l.)¹

VELLEDITS LAJOS.

¹ Ennek az «Epigramma theoriája» keltette vitában nevezetes szerepet játszó könyvnek ismertetéséből is látni, mennyire igaza volt Bajzának, a jeles kritikusnak, mikor más példára is utalva így fakad ki a Kritikai Lapokban (1831. I. f.): «a mi féltudásaink, viasszás s álképzetű irkálóink beszéde mely összebonyolódott, mely zavart! . . . Többnyire gyanítanunk lehet csak, értenünk alig, mit akarnak némely írónk mondani». A könyv, melynek megírására bátorítólag hathatott az «Epigramma theoriája»-ban szintén megbírált Thewrewk Józsefnek Bajza ellen írt két epigrammafüzete (Tíz csapás. Pest. 1830. és Anticyrai Tobák. Esztergom 1830.) s hennük a Szentmiklóssyhoz intézett vers, — ismételjük, a könyv — még egyszer szóba kerül Bajzának Almási Balogh Sámuellel való polemiájában (Kritikai Lapok. V. f. 1834.). Almási Balogh S. ugyanis (Sas. X. 125. l.) azt állította, hogy a Bökversek Bajza ellen készültek; míg ez — mint Toldyhoz írt 1829. júl. 25-én kelt leveléből tudjuk — meg volt győződve arról, hogy «a munka nyilvánosan Cselkövi (= Kölcsey) ellen van dirigálva». Felszólította tehát Baloghot, hogy adja elő adatait, melyekből állítása megbizonyodik. «A Bökversek címéből — úgymond — az tetszik ki, hogy a könyvecske a nemzeti szellem megtámadója ellen van intézve, ő pedig se nem írt a nemzeti szellemről, se meg nem támadta azt. (Lásd mindezekre nézve Bajza J. összegyűjtött munkái harmadik kiadásában a IV. k. Bp. 1899. 570.577,599. lapokon Badiés Ferencnek igen tanulságos jegyzeteit.) Végül megemlíthető, hogy valószínűleg e vitával függ össze

Vörösmartynak a Kritikai Lapok első füzetében (1831.) «... Váry.» felírással megjelent kétsoros verse :

Marczonglod fejedet s bámulsz, hogy semmire sem mégy ?
 «Ahol nincs, ne keress», régi s mi drága tanács.

Gyulai azt írja (Vörösmarty M. Összes munkái VIII. k. Bpest. 1885. 366. l.), e két sorról, hogy «Nem tudhatni, kire céloz benne.» Tekintve azonban, hogy Szentmiklóssyt Vörösmarty sem kedvelte, sőt a Bökversek szerzőjének, egyik hozzáintézett levelét — furesasága miatt — Bajza hihetőleg épen az ő engedelmével másolta le Toldy számára (l. Bajza J. Ö. M. Bpest. 1900. 307., l.), tekintve továbbá, hogy a vers, melynek címe épen Szentmiklóssy frói álnevének megrövidítése, Bajzának «Honváry» ellen írt bírálatával egy időben s helyen jelent meg: mindezek alapján az említett föltevés eléggé indokoltnak látszik. A «Bökversek» jelentőségét különben mutatja az is, amit már Szűcsi József (Bajza József. Bpest. 1914. 86. l.) kiemelt, hogy az e könyv ellen írt kritikával zárul le Bajza első nagy irodalmi vitája. (Szerk.)